

УДК 328.28

Деякі питання державної політики протидії тероризму в Україні

Марія Гуцало,
кандидат політичних наук,
головний консультант Національного інституту
проблем міжнародної безпеки

У статті здійснюється аналіз деяких проблемних аспектів реалізації державної політики протидії тероризму в Україні, окреслюються окремі напрями її оптимізації.

Ключові слова: протидія тероризму, антитерористичне реагування, запобігання насильству, концепція протидії тероризму.

The analysis of some problem aspects of counteraction to terrorism state policy realization in Ukraine is carried out, separate directions of its optimization are outlined.

Keywords: counteraction to terrorism, anti-terrorist response, violence prevention, terrorism counteraction concept.

В сучасному світі динамічно розвивається глобалізація усіх сфер міжнародного життя. Це породжує, між іншим, і загострення суперечностей між деякими державами внаслідок нерівномірного розвитку глобалізаційних процесів, поглиблення розриву між рівнем добробуту населення різних країн.

Поглиблення соціально-політичної асиметрії у світі супроводжується ескалацією міжнародного тероризму. Його розвиток характеризується формуванням таких негативних явищ, як багатоплановість руйнівного впливу на різні сфери суспільного життя – політичну, економічну, соціальну, духовну, а також на різні види національної безпеки – суспільну, державну, воєнну, інформаційну тощо. Розширився спектр об'єктів терористичної діяльності: нападам піддаються установи ООН, військові і промислові об'єкти, освітні заклади, засоби транспорту, міська інфраструктура, об'єкти підвищеного екологічного ризику тощо. Тактика

Марія Гуцало

узгоджених послідовних дій терористичних організацій спрямовується на підриг конститутційного ладу держав, дезорганізацію функціонування органів державної влади, включаючи стимулювання насильницьких дій стосовно державних та політичних діячів.

Реалізація політично вмотивованої насильницької ідеології здійснюється через посилення руйнівних можливостей терористичних засобів (за рахунок суїцидного тероризму, збільшення руйнівних параметрів впливу звичайних засобів терористичної діяльності, підготовки до застосування зброї масового ураження). До найбільш активних суб'єктів сучасного тероризму належать релігійні, передусім ісламістські, та етнонаціональні терористичні організації, які мають високий мобілізаційний потенціал та відносно стійку базу підтримки серед різних соціальних верств.

Все більшу деструктивну роль в комплексі сучасних змін тероризму відіграє його ідейно-політичний та психологічний вплив на суспільство. Йдеться про цілеспрямоване та масоване поширення терористичними організаціями екстремістської ідеології, перш за все ісламістсько-фундаменталістського та націонал-екстремістського характеру, задля забезпечення поповнення цих організацій новими членами, одержання підтримки певних політичних кіл на міжнародному та національному рівнях, надання своїй діяльності статусу політичних та національно-визвольних рухів, боротьби за права людини, релігійні свободи тощо. При цьому основна частина закликів чи погроз на адресу урядів країн, які лунають з боку членів ісламістських організацій, зокрема в Західній Європі, часто не переводиться у практичну площину, а скоріше розраховується на стимулювання протестних груп всередині країни та збурення громадської думки для пришвидшення процесу радикалізації окремих категорій населення.

Посилився процес взаємозв'язку тероризму як антисуспільного соціально-політичного явища з цілою низкою інших сучасних загроз – наркобізнесом, неконтрольованим поширенням засобів масового ураження, незаконним оборотом ядерних матеріалів, організованою злочинністю та незаконною міграцією, а також морським піратством, що суттєво посилює суспільну небезпеку як цих явищ, так і самого тероризму. Результатом цього є не тільки посилення соціальної напруги в суспільстві, зростання невдоволення населення політикою урядів, а й появою складних для розв'язання проблем в організації боротьби держави з тероризмом. Серед них: необхідність нейтралізації негативних наслідків суспільно-політичних, соціально-економічних процесів та недопущення подальшої радикалізації населення; актуалізація проблеми захисту численних та різнопланових об'єктів терористичних посягань; задіяння ефективних механізмів мінімізації втрат, які стають результатом терористичних акцій тощо.

Ці та інші зміни в ідеології та практиці реалізації насильницьких устремлінь терористичних організацій висувають ряд нових вимог до

організації протидії сучасному тероризму – послідовної, цілеспрямованої діяльності державних суб'єктів щодо урегулювання суспільно-політичних, соціально-економічних відносин з метою мінімізації та усунення причин, що породжують і каталізують прояви тероризму. У цьому контексті окремої уваги потребують гуманітарні питання, зокрема такі, як пропаганда соціально значущих для суспільства цінностей і створення умов для міжкультурного та міжконфесійного діалогу. Робота над вирішенням цих проблем в умовах духовно-ціннісного вакууму сприяла б недопущенню радикалізації світогляду та політизації релігії – тенденцій, які нині набувають загрозливого характеру в широкому загальноцивілізаційному форматі. Адже „актуалізація проблем ксенофобії, релігійної та етнічної нетерпимості, зрештою, власне екстремізму (включаючи тероризм) і пов'язаних з цим колізій значною мірою є наслідком тривалого та відвертого нехтування довгостроковими цільовими настановами гуманітарного характеру, у першу чергу — проблемами формування єдиної багатоелементної (на паритетних принципах взаємодії окремих культурних матриць) системи духовно-ціннісної орієнтації людства” [1, с. 5].

Для вітчизняних та зарубіжних дослідників проблематика боротьби з тероризмом є сьогодні однією з найбільш актуальних. Коло питань теорії і практики міжнародного тероризму, яке осмислюється, зокрема, у працях вітчизняних дослідників В. Антипенка [2; 3], М. Гуцало [4; 5; 6; 7], В. Крутова [8] та інших, є досить розмаїтим.

Серед найновіших зарубіжних досліджень варто назвати праці К. Анкерсена та М. О'Лірі „Що таке глобальний терор?” [9], О. Ашура „Дерадикалізація джихадизму: трансформація збройних ісламістських рухів” [10], Ф. Барнабі „Майбутнє терору” [11]; Дж. Белла „Міста, тероризм та міські війни ХХІ ст.” [12], А. Гельке „Новий вік тероризму та міжнародна політична система” [13], М. Гонзалес-Перетс „Жінки й тероризм” [14], М. Гуса „Основи тероризму: концепції та суперечності” [15], А. Дольника „Розуміння новацій тероризму: технологія, тактика та глобальні тенденції” [16], Т. Джонсона „Тероризм як засіб війни: зіткнення цінностей, стратегій і суспільств” [17], А. Крюгера „Що створює тероризм: економіка і коріння тероризму” [18], М. Мерфі „Сучасне піратство і тероризм на морі: загроза для міжнародної безпеки” [19], П. Неймана та М. Сміт „Стратегія тероризму: як він працює і чому зазнає поразки?” [20], Е. Хобсбаума „Глобалізація, демократія і тероризм” [21].

Метою статті є аналіз деяких проблемних аспектів, які окреслюються на сучасному етапі при реалізації державної політики протидії тероризму в Україні, та визначення перспективних напрямів, які, на думку автора, можуть забезпечувати безперервність процесу забезпечення національної безпеки у процесі запобігання терористичній загрозі на тлі її загострення у світі.

Механізми протидії тероризму, які використовуються у більшості країн світу, в тому числі й в Україні, в цілому не забезпечують гнучкості та динамічності заходів антитерористичного реагування з огляду на причини, що можуть сприяти розширенню терористичних загроз. Це пояснюється, з одного боку, значним адаптивним потенціалом міжнародного тероризму, який набуває нових форм і методів впливу, з іншого боку – дещо одностороннім сприйняттям цього явища як кримінального злочину без урахування його далекосяжно-деструктивної соціально-політичної ролі, що важливо для визначення комплексу довгострокових та середньострокових цілей, які мають становити основу політики і стратегії держави у цій сфері. Увага лише до кримінальної природи тероризму призводить до певних перекосів у державних програмах, орієнтованих переважно на реалізацію спеціальних заходів боротьби антитерористичних підрозділів. Недостатня увага приділяється питанням інформаційно-пропагандистського, освітньо-просвітницького, видавничого характеру, з підтримання міжкультурної та конфесійної злагоди у суспільстві, впровадження культурно-освітніх, бізнесових проєктів і програм з недопущення об'єктивації екстремістської й терористичної небезпеки.

Такі заходи є предметом уваги в країнах Європейського Союзу, де після терористичних актів у Мадриді 2004 року та в Лондоні 2005 року уряди докладають значних зусиль для запобігання поширенню радикальних настроїв серед окремих категорій населення та активізації діяльності терористичних організацій, передусім шляхом діалогу з мусульманським світом.

Так, досвід ФРН з проведення агітаційно-виховної роботи, впровадження спеціальних молодіжних програм, спрямованих на нівелювання насильницьких стереотипів у свідомості населення, дає певні позитивні наслідки, що важливо на тлі значного посилення терористичної загрози в Німеччині. Федеральне відомство з охорони конституції спільно з відповідними земельними структурами проводить в Німеччині широку роз'яснювальну роботу, яка передбачає видання спеціальних матеріалів про неприпустимість екстремізму, расової нетерпимості; організацію соціальних досліджень з виявлення загрози екстремізму й насильницьких злочинів; проведення семінарів, „круглих столів” для студентів, викладачів, представників ЗМІ тощо. Збільшення кількості злочинів із застосуванням насильства проти іммігрантів африканського та азійського походження у ФРН змусило уряд країни посилити заходи профілактики шляхом об'єднання зусиль як державних структур (місцевої муніципальної влади, поліції, відомств у справах молоді, іноземців, з охорони конституції), так і громадськості. Такі заходи у своїй більшості не потребують значних матеріальних витрат, їх реалізація спирається на наявний організаційний та інтелектуальний потенціал державних інституцій, громадських організацій, бізнесових структур, достатній для

критичного осмислення причин поширення тероризму та застосування механізмів протидії.

Визначення заходів загальнодержавної системи протидії тероризму має корелюватися з наявними міжнародними підходами у даній сфері. Так, серед пріоритетних напрямів Глобальної контртерористичної стратегії ООН (2006 р.), які повинні знайти своє місце в національних програмах протидії екстремізму й тероризму в якості довгострокового компонента і тим самим забезпечувати їх системний характер, слід назвати такі: сприяння забезпеченню законності, поваги прав людини та створенню ефективних систем кримінального правосуддя; підтримка освіти високого рівня та релігійної й культурної толерантності; боротьба з фінансуванням тероризму; забезпечення безпеки перевезень; використання можливостей Інтернету для боротьби з тероризмом; посилення захисту уразливих цілей та вжиття заходів на випадок нападу на них; зміцнення потенціалу держави із запобігання одержанню терористами засобів масового ураження та посилення рівня готовності до нападів із застосуванням ядерних матеріалів.

На сьогодні в Україні не спостерігається системного тероризму, проте на нашій території правоохоронні органи час від часу виявляють окремі осередки екстремістських ісламістських організацій, фіксують перебування прихильників міжнародних терористичних структур. Серед теророгенних чинників, які потребують відповідної корекції на державному рівні, можна назвати такі. До зовнішніх чинників, на нашу думку, належать: ймовірна віднесеність України до об'єктів терористичних посягань з боку лідерів міжнародного тероризму через активну миротворчу діяльність держави на міжнародній арені; участь в Антитерористичній коаліції та місіях з підтримання миру в конфліктогенних регіонах світу (Ірак, Пакистан, Косово, Сомалі). В цілому ж рух України на шляху до інституалізації держави в рамках європейської безпекової та оборонної політики з урахуванням антизахідно-цивілізаційної акцентуації міжнародного тероризму створює додаткові ризики.

До цього слід додати й те, що через Україну пролягають транзитні канали міжнародного наркобізнесу та нелегальної міграції. Кількість нелегалів, які осіли в країні, перевищує загальновизнані європейські норми у 20 - 25 разів і становить від 700 тисяч до 1 мільйона осіб. Серед них є прихильники міжнародних екстремістських організацій та вихідці з „регіонів насильства” — Пакистану, Афганістану, Шрі-Ланки, Сомалі, Нігерії, Північного Кавказу тощо, які здійснюють фінансування своїх соратників за кордоном, проводять пропагандистську та вербувальну роботу в земляцтвах, поширюють літературу екстремістського спрямування та вивчають можливості здійснення терористичних актів проти іноземних представництв в Україні.

Серед внутрішніх процесів суспільно-політичного розвитку держави, які мають різний ступінь небезпеки щодо формування тероросередовища,

слід відзначити такі: наявність суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного характеру на тлі ціннісно-світоглядного розшарування українського суспільства, що може призвести до сплеску проявів з ознаками терористичного характеру; поглиблення регіональної диференціації та розмежування соціальної структури суспільства на тлі системної фінансово-економічної кризи; неврегульованість правовідносин у сфері власності, що створюють мобілізаційний стимул для застосування насильницьких засобів розв'язання соціально-економічних проблем; занепад правосуддя, що призводить до непоодиноких актів публічного „пасивного опору” – самознищення та спроб відновлення справедливості через самосуд, в тому числі і з використанням зброї; активізація небезпечних релігійних сект, неформальних угруповань, прихильники яких доводили свою готовність беззастережно виконувати злочинні накази своїх лідерів; актуалізація в Україні проблеми ксенофобії та расизму, здійснення на цих засадах окремих злочинів проти іноземних громадян; пропаганда насилля й жорстокості в інформаційному просторі України, поширення ідей радикалізму, що провокують міжетнічну ворожнечу, нагнітають політичні пристрасті та збурюють громадську думку; відсутність системи державного патерналізму до колишніх співробітників спецслужб, правоохоронних органів та військовослужбовців, що мають спеціальні навички і можуть використовувати їх для здійснення замовних насильницьких дій тощо.

На території України відзначається активізація екстремістської діяльності ісламістських угруповань, релігійних сект, мотивованих радикальними догмами (осередків організації „Хізб-ут Тахрір”, джихадистів кримського відділення „Ат-Такфір-Валь-Хіджра” та інших). Розширення такої діяльності, з одного боку, може призвести до розколу мусульманської громади України, посилення її конфронтації з державою, суспільством та іншими конфесіями, з іншого – до розхитування національних відносин, ослаблення державної безпеки та міжнародного статусу країни. Реалізація такими ісламістськими організаціями видавничих, просвітницьких, благодійних проектів і програм за фінансової підтримки з-за кордону формує у кримськотатарському середовищі, а також серед частини маргіналізованої молоді АР Крим, погляди, які суперечать національним інтересам України. Такі процеси відбуваються на тлі загострення соціально-економічних проблем в регіоні, що об'єктивується у пошуках шляхів виходу часто радикального характеру.

Окреслені зміни сучасного міжнародного тероризму та специфіка його проявів на території України загалом утруднюють ведення гнучкої та динамічної діяльності держави щодо обмеження і, тим більше, усунення причин терористичної загрози. Сучасна міжнародна практика свідчить, що за умов нівелювання різниці між внутрішніми і зовнішніми аспектами безпеки на загальнодержавному рівні спостерігається посилення уваги до превентивних та регулятивних механізмів запобігання терористичним

загрозам. А тому значення несилових складових забезпечення безпеки зростає як в усьому світі, так і в Україні. У цьому контексті розв'язання проблемних питань державної політики протидії тероризму та вдосконалення загальнодержавної системи у цій сфері як однієї з підсистем загальної системи забезпечення національної безпеки має здійснюватися, зокрема, у напрямі оптимізації її нормативно-правової, інституціональної та концептуальної бази.

У межах провідних міжнародних організацій ухвалено низку конвенцій, які покладають на країни-учасниці зобов'язання щодо приведення до норм міжнародного права національних законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з тероризмом, та коригування державної політики відповідно до сучасних реалій. Так, удосконалення європейської нормативно-правової бази та приведення її у відповідність із змінами розвитку сучасного екстремізму й тероризму рухається в напрямі системної регуляції конфліктогенних проблем та підготовки основоположних документів у цій сфері. Серед них — Програма Європейського Союзу з питань боротьби з тероризмом та протидії розповсюдженню зброї масового ураження на 2009 – 2011 роки під назвою „Знакова програма як засіб досягнення стабільності”; нова Стратегія боротьби з міжнародним тероризмом „Виклик-2”, прийнята у Великій Британії 2009 року, та інші. Зокрема, довгострокова перспектива Стратегії – зниження ризиків релігійного, расового екстремізму, запобігання процесам радикалізації громадян під впливом ідеології „Аль-Каїди”. На рівні ООН створено нову установу – „Офіс діалогу та інновацій”, основним напрямом роботи якої стане вивчення питань, що спонукають громадян вступати до терористичних організацій, а також захищати свої інтереси насильницькими методами.

Зокрема, на сучасному етапі Федеральне відомство захисту конституції МВС Німеччини активізувало діяльність в напрямі відстеження екстремістських та терористичних угруповань з метою запобігання здійсненню ними злочинів. У Чеській Республіці на рівні МВС країни розпочато роботу щодо реалізації Стратегії Чеської Республіки з боротьби з екстремізмом. У комплексі загальнодержавних заходів політики протидії тероризму, які реалізуються в Російській Федерації на основі нещодавно прийнятої Концепції протидії тероризму, значна увага приділяється інформаційно-пропагандистському та ідеологічному напрямам. Саме вони стали основою Комплексного плану інформаційної протидії тероризму в РФ на 2008 – 2012 роки. Особливої гостроти набули питання запобігання подальшому поширенню екстремістської ідеології в Росії, передусім в контексті загальної профілактики насильницьких проявів. У межах відомчої програми МВС з протидії екстремізму на регіональному рівні реалізуються, зокрема, спеціальні програми з профілактики екстремістських проявів у молодіжному середовищі: московська програма „Столиця багатонаціональної Росії”, санкт-петербурзька „Толерантність” тощо, а також муніципальні освітні проекти. Удосконалення нормативно-

Марія Гуцало

правової бази у цій сфері в РФ запропоновано здійснити, зокрема, у напрямі розробки концептуальних положень протидії релігійному екстремізму, які розроблятимуться у форматі відповідної Стратегії.

В Україні процес оптимізації нормативно-правової бази з протидії тероризму гальмується переважно за браком оперативного розгляду та затвердження на законодавчому рівні необхідних змін та доповнень до чинних законів. Це стосується Закону України „Про боротьбу з тероризмом” та необхідності внесення відповідних змін у частині розширення кола суб’єктів антитерористичного реагування, уточнень щодо визначення понять „тероризм” і „терористична діяльність”, законопроекту „Про внесення змін до деяких Законів України (щодо боротьби з фінансуванням тероризму)” тощо.

Слід зазначити, що світова спільнота динамічно рухається до комплексного сприйняття тероризму і механізмів протидії йому, що, зокрема, знаходить відображення у змінах понятійно-категоріального апарату. Активного вживання та законодавчого закріплення набув термін „протиція тероризму”, який охоплює широкий спектр заходів, спрямованих, у першу чергу, на запобігання тероризму та профілактику причин його виникнення силами не тільки спеціальних служб, а й органів державної влади, місцевого самоврядування, неурядових організацій, громадян. Отже понятійний апарат основоположного закону держави „Про боротьбу з тероризмом” має відповідати принципам герменевтичного праворозуміння, яке орієнтує на забезпечення відповідності норм права і суспільних реалій, що потребують правового коригування.

Відповідно до ст. 7 Закону „Про основи національної безпеки України”, можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин, радикалізації і проявів екстремізму в діяльності деяких об’єднань національних меншин та релігійних громад є загрозою національним інтересам і національній безпеці держави у внутрішньополітичній сфері. Тому, на нашу думку, важливо закріпити в національному законодавстві поняття екстремізму як явища. Так, логіка доцільності розробки закону про протицію екстремістській діяльності в ряді західноєвропейських країн, а також в Російській Федерації, Білорусі, Казахстані, Киргизстані, Молдові, Таджикистані обумовлювалася низкою зовнішніх впливів, які, зокрема, проявилися у збільшенні рівня злочинності екстремістської й терористичної спрямованості у світі після терактів 11 вересня 2001 року в США. Відбулася ескалація сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов’язаної з ними нетерпимості, що сприяло примноженню екстремістських рухів і груп, діяльність частини з яких утворювала живильне середовище для поширення тероризму. Зокрема, в рамках держав-учасниць СНД поняття „насильницького екстремізму” розглядається у нерозривному зв’язку з тероризмом. У правовому полі держав СНД термінологічна конструкція „боротьба з тероризмом та іншими насильницькими проявами

екстремізму” є цілком закономірною, підкріпленою окремим модельним законом „Про протидію екстремізму”.

Сьогодні в Україні наявні ознаки проявів екстремізму з боку окремих ісламістських угруповань, діяльність яких мотивується релігійними догмами. Правова неузгодженість, що виникла за браком нормативно-правового закріплення у відповідних законодавчих актах України терміна „екстремізм”, наочно проявилася в ситуації підготовки законопроекту № 5276 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії екстремізму” від 26.10.2009. Цей проект передбачав можливість законодавчої заборони окремих релігій та обмеження права на свободу совісті у випадках проявів тероризму, екстремізму та фундаменталізму. У пояснювальній записці зазначалося, що „законопроект розроблено з метою запобігання розповсюдженню в Україні екстремізму та фундаменталізму”, при цьому визначення основоположних понять „екстремістська та фундаменталістська діяльність” у підготовленому законопроекті не наводилося.

Іншим проблемним питанням на теренах України є слабка взаємодія суб’єктів антитерористичного реагування та недостатнє впровадження креативних напрямків профілактики екстремізму й тероризму із залученням громадських організацій. В реалізації державної політики не знаходять належного висвітлення інформаційно-пропагандистські, культурно-освітні заходи, що значною мірою обмежує участь в організації протидії тероризму, наприклад, Міністерства науки й освіти України, Міністерства у справах сім’ї, молоді та спорту, Державного комітету інформатизації України, Державного комітету України у справах національностей та релігій.

Важливою проблемою розвитку інституціональної бази протидії тероризму є комплекс питань щодо визначення ролі громадських організацій, підприємницьких структур у цій сфері, формування механізмів їх залучення до запобігання терористичним проявам. Згідно з Законом України „Про основи національної безпеки України”, неурядові, громадські організації є суб’єктами забезпечення національної безпеки, які активно впливають на ухвалення державних рішень стосовно стратегії стабільного й безпечного суспільного розвитку, що є необхідною умовою мінімізації причин поширення ідеології тероризму. Проявом такої позиції стала міжнародна конференція „Роль України в новій структурі Європи” (Берлін, березень 2010 р.), учасники якої висловилися за створення у складі Міжнародної конференції неурядових організацій Ради Європи (INGOs) спеціальної робочої групи з розробки комплексних заходів громадянської протидії тероризму. Цю пропозицію було внесено на розгляд з ініціативи представників неурядових організацій України, що, безумовно, зміцнило позиції нашої держави у цій сфері.

Однак те, що й досі не склалося скоординованої співпраці органів державної влади з громадськими, релігійними та іншими інституціями

громадянського суспільства, негативно позначається на процесі створення додаткових умов і можливостей для акумуляції як державного, так і суспільного організаційного та інтелектуального потенціалу щодо протидії тероризму. Продуктивна взаємодія держави і громадськості сприяла б, з одного боку, зміцненню гарантій дотримання законності, прав і свобод громадянина в контексті просування України по шляху євроінтеграції, а з іншого боку – впровадженню інноваційних проектів громадської профілактики екстремізму й тероризму та встановленню громадянського контролю над системою національної безпеки держави.

При формуванні державної системи протидії тероризму важливого значення набуває створення її концептуальної підсистеми, пов'язаної з напрацюванням концептуальних основ діяльності держави і суспільства у цій сфері, що передбачає **необхідність вироблення Концепції протидії тероризму в Україні**. Вона визначатиме основні принципи державної політики, мету, завдання та напрями подальшого розвитку загальнодержавної системи. Вироблення концептуальних основ матиме важливе значення для виховання антитерористичної свідомості громадян України, а на цій основі й ширшого залучення громадськості до організації протидії тероризму.

Література:

1. XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности / Под научной ред. О. П. Лановенко. – К.: Стило, 2004. – 572 с.
2. **Антипенко В.** Теории мирового развития и антитеррористическое право. Логика сопрягаемости. – К., 2007. – 440 с.
3. **Антипенко В.** Оптимізація антитерористичної системи держави в умовах міжнародної і регіональної інтеграції. – К.: ДП „Друкарня МВС України”, 2008. – 406 с.
4. **Гуцало М.** Процеси трансформації міжнародного тероризму та розвитку антитерористичної боротьби (на прикладі конфліктогенної ситуації на Балканах) // Стратегічна панорама. – 2008. - №3 - 4.
5. **Гуцало М.** Світова матриця терористичної активності // Стратегічна панорама. – 2009. - №2.
6. **Гуцало М.** Організація протидії сучасному тероризму: Навчальний посібник для студентів, аспірантів, викладачів вузів. – К.: ТОВ „Видавництво АРАТТА”, 2009. – 263 с.
7. **Гуцало М.** Європейська політика безпеки у сфері протидії тероризму // Політичний менеджмент. – 2010. – №1 (40).
8. **Крутов В.** Від патріотичного виховання, боротьби з тероризмом... до недержавної системи національної безпеки. – К.: Видавництво „Преса України”, 2009. – 592 с.

9. Understanding global terror / edited by Christopher Ankensen with Michael O'Leary. Cambridge: Polity, 2007. – 244 pp.
10. The De-Radicalization of Jihadists: Transforming Armed Islamist Movements by Omar Ashour. – London: Routledge, 2009. – 224 pp.
11. The future of terror / Frank Barnaby. – London: Granta, 2007. – 242 pp.
12. Cities, terrorism and urban wars of the 21st century by Jo Beall. – London: Destin, 2007. – 252 pp.
13. Women and Terrorism: Female Activity in Domestic and International Terror Groups by Margaret Gonzalez-Perez. – London: Routledge, 2008. – 176 pp.
14. The new age of terrorism and the international political system by Adrian Guelke. – London: I. B. Tauris, 2009. – 238 pp.
15. Essentials of terrorism: concepts and controversies by Gus Martin. – Los Angeles; London: SAGE, 2008. – 343 pp.
16. Understanding Terrorist Innovation: Technology, Tactics and Global Trends by Adam Dolnik. – London: Routledge, 2009. – 204 pp.
17. The War on Terrorism : a collision of values, strategies and societies by Thomas A. Johnson. – Boca Raton; London : CRC Press, 2009. – 369 pp.
18. What makes a terrorist: economics and the roots of terrorism by Alan Krueger. – Princeton, N.J.; Oxford : Princeton University Press, 2007. – 180 pp.
19. Contemporary piracy and maritime terrorism: the threat to international security by Martin N. Murphy. – Abingdon : Routledge for the IISS, 2007. – 108 pp.
20. The Strategy of Terrorism: How it works, and why it fails by Peter R. Neumann, M. L. R. Smith. – London: Routledge, 2009. – 140 pp.
21. Globalization, democracy and terrorism / Eric Hobsbawm. – London: Little Brown, 2007. – 184 pp.